

huszonöt évvel ezelőtt némely, akkor szokatlan Ady-vers terjesztett : a Disznó-fejű Nagyúr például vagy a magyar ugar egyik- másik feddőéneke.

Befejezésül álljon itt Jules Romains néhány sora a legnagyobb modern szobrászról : «Ismerjük el, hogy Rodin néha festői vagy — helyesebben — *költői* látomásban komponál». («A századok fala jelent meg előttem.») «Rodin inkább Dantéről vagy Wagnerről beszélt . . . Ha még egy kicsit élt volna, egészen abba-hagyta volna ujjainak bepiszkolását.»¹

III. Programzene és zenei programm.

Ez a fejezet címével is eleget mond. Irjunk még ide egy-két vezérszót : Wagner szintézise ; — Mallarmé és Debussy vagy Maeterlinck és Debussy ; — szimfonia és szimfonikus «költemény» ; — nyitány opera nélkül . . .

Hankiss János.

AZ EGYSZÍVŰ HAJÓ.

VALAHOL arra bent Saint Agnanban vagy Périgueurben búcsút tartottak. Kerékpárosok jöttek onnan sűrű egymásutánban a hajóhoz, nyakukban nagy normandiai perecek lógtak és nevető arcukon az almabor jókedve játszott.

Tele volt nagyon a hajó, de azért várt még. Egy nagyobb utas-csoportot jeleztek, melyről senkisésem tudta, hova fog már férni ; a hajó-ügynök azonban mégsem akarta elszalasztani az alkalmat : keresni kell, ezt mondogatta szaporán és a kapitány rábólintott : azért vagyunk a vizen, hogy keressünk.

Érdekes közelségbe kerültek az utasok. Egymás arcát vizsgálgatták először ; fiúk a leányok hajpihéit és asszonyok a férfiszem szarkalábait. Elöl, a hajó orrában valaki rákezdté az «Ó Paris, ó, Paris» című dalt, mely járványként terjedt el az unatkozó szájakon. Énekelt az egész hajó és nevetve ömlött rá végre oldalt lógó emberfürtnek a várvavárt csoport ; indulhattunk.

A nap lentjárt már az ég legalján. Feketésarany lett tőle a tenger vize. Tréfák röpködtek, a fiúk átkarolták a leányokat és súgták nekik legszebb és legbátortalanabb gondolataikat. A hajó kedvesen dohogott felettük.

¹ . . . «reconnaissons que Rodin pratique parfois une composition «visionnaire» de peintre ou mieux encore de poète. («Le mur des siècles m'apparut.») «La substance de l'oeuvre participe moins qu'elle n'y est soumise . . .» «Rodin parlait plutôt de Dante ou de Wagner. Il travaillait volontiers par personne interposée. S'il eût vécu encore un peu, il eût tout à fait cessé de se salir les doigts.» *Les problèmes de la sculpture chez Rodin et chez Maillol* (1930), hozzáférhetőbb: J. Romains : *Problèmes d'aujourd'hui*. (A «Regards» c. sorozatban, Páris. Kra, 1931.)

Már eltűnt a part és túlhan a másik még nem látszott. A deltát szeltük itt át, a folyó tengerré tátotta a torkát. Csak két órányi út az egész. A jól eltöltött vasárnap két órája, azután még csak négy óra a vonaton, éjjél után Párisban leszünk, egy órakor már a Metro Sentier-megállójánál szaladunk fel a lépcsőn, így mondta egy fiatalasszony mögöttem az urának.

Ó, Paris, ó, Paris, énekelte egy gyík szemű kisleány az arcomba és a mosolygós fiatal munkás, aki a hajó korlátján kívül lógott, mindenáron vezényelni akart neki. Mind a két karjával persze. A leány fel-síkitott és átkapta a merész legény derekát, nehogy beleessen a tengerbe.

Mindnyájan megborzongtunk pár pillanat mulva. Valami hideg érintett bennünket, szellő vagy mi, magunk sem tudtuk, azután már nem láttuk egymást.

— Köd! . . . Ködbe kerültünk! — kiabálták az első ijedt percek után mindenünnen.

Hajónk lassított, megállt. Lámpái nem tudták átverni a homályosságot. Sziget voltunk a ködben. Különös hirtelenség a búcsú hangulatában.

Kacagott mindenki. Még azok is, akik a korlátokon kívül lógtak. A kapitány túlköltetett.

A köd mind sűrűbbre vált.

Vigadó tiltakozások hallatszottak a nők ajkáról. Nagy nevetések, fenyegető fogadkozások estek a tengerbelökésről. Ismét énekelni kezdtek itt-ott.

A hideg nőtt. Egyelőre még a jókedv is. Az ilyen hirtelen támadt nyáreleji köd ritka jelenség, nem tarthat sokáig. Félóra mulva nyoma sincs!

Egyszer csak megbillentünk. Azután vágatni kezdett a hajónk; jól éreztük sebes menését mindannyian. A gépek azonban álltak.

— Mi az, kapitány? — kiáltott egy hang.

— Nem tudom. Valami egészen különös történik velünk . . .

— De merre megyünk?

— Nyugatra!

— Ki az óceánra?

— Úgy látszik, arrafelé.

— Semmi az egész, majd hazapöfögünk! — vélekedett egy vékonyhangú férfi. — Itt a turistarádióm, hallgassák csak, mit mond Radio-Fécamp?

Kisvártatva angolnyelvű, reklámmal kevert grammofónszót hallottunk. Egy divatos dal harsogott, a közepén azonban félbeszakadt nagy csattanással.

A vékonyhangú méltatlankodott:

— Nem jön többé Fécamp! . . . És nem jön más állomás sem! Fáztunk a vágatásban. A köd kezdett átjárni bennünket. A korlát-

ton kívül lógók követelték, hogy vegyük be őket, ha máskép nem, egymás feje fölött segítsük a korlát környékén nem férőket beljebb. Így tettünk. Valaki a vízbe esett, nem segíthettünk, hajónk rohant. A jókedv elült.

A zsúfolt hajón egymás mellett állva száguldottunk a titokzatosságba. Mozdulnunk nem lehetett. Mint a gyufák a dobozban, úgy szorongtunk furcsa összekeveredésben. Az emberek remegni kezdtek. Egy kis izgalom mindig elkel, kivált a vasárnapi jókedvben, de ez már sok lesz lassanként.

A tömeg a kapitány felé fordult :

— Fordítsa meg a hajót ! Teljes gőzzel vissza ! Mit tehetetlenkedik ?

— Ha tudnánk megfordítani ? ! Azt hiszik, nem próbáltuk ? Tíz-szer is belefogtunk már, semmi hatás az ár ellen !

— De így mi lesz ?

— Mit tudom én ? Örüljenek, hogy nincs vihar, hogy ilyen simán mehetünk !

Valóban : a hajó nem imbolygott. A legnyugodtabb egyensúlyban siklott előre, mindig csak előre, bele az óceánba. A kis partihajó telised teli emberrel.

A nők imádkozni kezdtek. A férfiak hallgattak. Nem mozdult senki. Ha látunk, talán eszét veszíti a tömeg és hullámszani kezd ; a köd összekovácsolt, megmerevített. A sok ijedt szív közel, igen közel kalapált egymáshoz ; egyetlen szíve volt most az egész hajónak, sok kicsi szív láncából összefűződött remegő nagy szív : mi lesz ? Az óceánnak futunk ekkora tömegben. A végtelen gyilkoló hívogatásába. Mit tehet velünk a tenger, miért ölel magához ? Szüksége van ránk ?

Örülünk, hogy simán megyünk, vihar nélkül ! Így mondta a kapitány és igazat kellett neki adnunk. Simán, de meddig és hová ?

Ijedten hallgatott az egyszívű hajó. Nem vártunk egymástól semmit, nem közömbösködtünk és nem akartunk többé elkülönülni. Egyéni gondolatainkat és egyéni sorsunkat elvette a köd. Már csak a hajó élt, mi pusztán sejtek voltunk benne ; egy közös szív piciny kamrácskái. És élt körülöttünk titokzatos akaratóval a nyugodtnak látszó, mégis lázas tenger. Nem mertünk többé lázadók, sőt türelmetlenek sem lenni ellene. Testi szükségleteinket nem éreztük a félelemben. Nem szomjazott senki, ételt sem kívánt. A ködben való rohanás megszüntette érzékeléseinket ; már éjfél felé járhatott az idő, ám senki nem aludt. Itt-ott, nagyelvétve szólt valaki. Nem akart ez a beszéd sem gondolatcsere lenni. Inkább a beszélőszerv reflexmozgása volt ; felelet nem is követte. Elérhetetlenek lettünk önmagunknak, mint az óceán innenső partja, melytől elsodrótunk. Aki még figyelni tudott és gondolkodni mert, furcsákat állapított meg a hajón támadt különös kollektívizmusról. A sokféle ember mind dermedt hangyának tűnt fel neki, marék hangyának egy dinnyehéjban, melyet visz a kikutathatat-

lan ok és nem kérdez semmit. Nincs okosság többé, nincs tréfa, tudatlanság, fölény, komorság, unalom, jókedv ; az emberféle minden változottsága elszállt.

A hajó maga, mindnyájunk hordozója, újjáéledtnek érződött a sok egybeolvadt emberszívtől. Élvezte a futást, a gyorsaság édes lázát ; eddig teher volt neki a két part között való mindennapos átdohogás. Vízben élt mindig, nem félt az óceántól. Bizonyosan azt hihette, hajó marad ott is. Soha így nem száguldott még, soha nem volt ennyire szabad. Kapitány, kormány, gép nem parancsolt neki. Sóvároghatta a nagy vizeket, melyektől kicsisége eltiltotta örökre ; most teljesült a lehetetlen. Lázálmainkra kellett gondolnunk, nagy erőfeszítéseinkre, mikor sejtjeink reszketnek a kifáradástól és az elmúlás rettenetétől, mi magunk, az embernek nevezett egész pedig fiatalon, mohón futunk az ismeretlen elé. Kérdjük-e tiltakozó részeinket, kérdjük-e magunkat? Elkap az ár, víz.

Ó, Paris, ó, Paris, már nem emlegetett senki. Eltűntél az agyunkból, kisépert onnan a köd. A nagy normandiai perecek átnedvesedtek ; az almabor jókedvet teremtő ereje régen elmúlt. Megzsibbadtunk tehetlenségünkben.

Sem a köd, sem a rohanás nem akart szűnni.

A fáradtság erőt vett rajtunk. Leülnünk nem lehetett, az ülő ember nagyobb helyet foglal el a hajó felületéből az állónál, és még az állásra is alig volt tér. Egymásnak dültek, akik sohasem látták egymást azelőtt, fejek estek idegen vállakra és mellekre. Nem féltett senki semmit. Aludni, pihenni, nem tudni semmiről. Akárhogy, mind egy. Ez lesz az életünk úgyis, amíg ki nem üt az utolsó szörnyű harc köztünk valahol az óceán közepén. Gomolyag lettünk, egymáson nyugvó, egymás melegét kereső emberkeverék, mely nem mozdulhat és nem tiltakozhat. Néhol állt csak egy-egy férfi még szilárdan, bele nézve a ködbe.

Mit várhatunk?

Valahol, mélyen bent az óceánon talán még kisüt reánk a nap. Melegíteni fog bennünket és mi őrjögve vagy megadással nézzük majd besugarazott szegény magunkat. A tenger kékje ragyogni fog ebben a sugárzásban, dinnyehéjünk már meg is áll, de mi hangyák nem járjuk utainkat sem öntudatos bizonyossággal, sem tétován többé. Jobb a köd. Áldottabb. Bizonyoságosabb. A nap verekedtetne még itt is, a köd csendesen tart.

Nem néztük már az órát. Leszámoltunk.

Ha szólt valaki, kíváncsinak érződött inkább, nem kétségbeesettnek : a vége? mégis, a vége mi lesz?

Csak harc ne legyen. Az egyszívű hajó véletlen összeválogatta népe múltjon el csendben ; a hangyák ne öljék egymást. Minek is ölnék ?

Az ár nem törődött félelmeinkkel. Siklatott bennünket ; urunk

volt. Közömbös, semmibevevő urunk. Nem vette észre nagy változásunkat, az egyszívűségünket. Neki mindegy a szív, semmi a remegés; meg csak céltalanul. Úr is, szolga is egyszerre.

Éhségünk kínzott? Szomjúságunk gyötört? A köd és az ember-szövevény nem engedte, hogy ételt-italt keressünk. Tudtuk amúgy is, egyik sincs a hajón. A végtelen utasai voltunk, a céltalan nagyság összedobált törpéi; közös szívcsenddel és mindnyájunk tehetetlenségével.

Béke élt bennünk. Az életet más szándékozott elvenni tőlünk; javaink nem voltak. Egymás húsát, egyetlen megmaradt értékünket nem kezdhettük ki: tömegszáj nem falja fel önmagát.

* * *

Mult vagy állott az idő? Nem mértük. Ködvilágunk beburkolt és elvette ilyen fogalmainkat; egységeink szertefoszlottak a látástalan és határtalan iramban. Olykor megfogtuk egymás kezét, talán szorítottuk is. Nem akadt köztünk vezér, nem vezetett; nem kellett törvény, nem vigasztalás, védelem. A nagy mesgyn túl vitt az ár.

Aludtunk mind. És egyszercsak meleget éreztünk; felébredtünk rá. A köd elmúlt és vele az ár is, mely úgy eltépett bennünket a parttól.

Rossz volt egymás arcába néznünk.

Álomnak láttuk azt az óceánjárót, mely nagy csodálkozással vontatókötélre vett bennünket, ételt és italt adott.

Dermedtségünk a kikötőben engedett fel csak. Ott tudtuk meg, hogy szökőár pusztított el mindent azon a tájon, ahonnan elragadta hajónkat. Radio-Fécamp is azért hagyta abba hirtelen az adást.

Ha hazaér a hajó, elpusztultunk volna vele mi is a parton. A köd és az ár mentett meg.

Kacagás fogott el bennünket. Egyre növekedő, vad, nagy kacagás, mely a szívünket rázta és meghempergetett a földön.

Azután már idegenül, bár még szívesen néztünk egymásra. Az egyszívű hajó ismét csúnya, piszkos kis parti gőzöske lett.

Megjártuk a végtelent és visszakaptuk külön-külön szívünket. Kicsinyek lettünk vele és köznapiak. Ismét elkülönültünk, harc éledt bennünk dolgok és emberek ellen. Elértük megint önmagunkat és visszanyerve életünket, méltatlanokká váltunk a határtalanságra.

Kilián Zoltán.